

Evaluering av forsøk med internettstemmegivning ved stortings- og sametingsvalget september 2013. *Prosjektbeskrivelse – kort versjon*

---

*Prosjektleder: Signe Bock Seggaard, Institutt for samfunnsforskning
Mai 2013*

Innledning

For å evaluere forsøket med internettvalg 2013, vil vi i samsvar med utlysningen legge opp til en oppfølging og til dels en utdypning av de delene av evalueringen fra 2011 som belyser valgdeltagelse, valgets tilgjengelighet, tillit og holdninger til internettstemmegivning, samt hemmelig valg ut fra et velgerperspektiv (i motsetning til et juridisk perspektiv). Kort sagt vil vi belyse internettvalg som et demokratiprojekt (se Seggaard, Baldersheim & Saglie 2012). Det er vår vurdering at utformingen av forsøket med internettvalg 2013 ligger godt til rette for en slik oppfølgingsstudie med vekt på sammenlignende analyser av de to forsøkene. At forsøkene gjennomføres ved to ulike valg – lokalvalg og stortingsvalg – er noe vi i all hovedsak kan kontrollere for i de konkrete analysene når det er relevant, selv om det alltid vil være et lite forbehold knyttet til ulik kontekst. En relevant forskjell er for eksempel at utenlandske statsborgere har stemmerett ved lokalvalg, men ikke ved stortingsvalg. Mer sentralt for evalueringen er allikevel at ”de juridiske forutsetningene som lå til grunn ved forsøket i 2011 vil også bli lagt til grunn for forsøk i 2013” (punkt 1.2 i bilag 1, utlysningens standardavtale....), samt at de praktiske sikkerhetsmekanismene som var lagt inn i systemet 2011 videreføres i forsøket 2013. At forsøket omfatter de samme ti kommunene som i 2011 samt at to nye storkommuner (Larvik og Fredrikstad) kommer til, muliggjør i seg selv analyser mellom ”erfarne” og ”nye” forsøkskommuner.

Vi ser at noen av de spørsmål og problemstillinger som nevnes under de ulike temaene – og særlig under temaet ”D. Hemmelig stemmegivning” – vanskelig lar seg fullt ut belyse utelukkende gjennom statistiske analyser basert på surveydata og manntallsdata. Kvalitative nærstudier kan være nødvendig for å gå dypt inn i disse problemstillingene – hvis de da overhodet lar seg belyse gjennom forskning. Samtidig er det vår vurdering at rammene for denne evalueringen, slik de er spesifisert i utlysningen,

ikke muliggjør et slikt opplegg. Nærstudier basert på kvalitativ tilnærming er ressurs- og tidkrevende, og man bør ikke undervurdere hvor vanskelig det kan være å skape god kontakt og tillit som er helt grunnleggende for kvaliteten på slike opplegg. Det gjelder spesielt når temaet ligger nært det som oppfattes som ulovlig og utvelgelse av informanter kan tolkes som stigmatisering av bestemte befolkningsgrupper (mer om dette i prosjektbeskrivelsen av tema D). Vi har derfor valgt å konsentrere evalueringen av internettvalg 2013 om oppfølging og utdypning av funn fra 2011-undersøkelsen som lar seg belyse gjennom bruk av survey- og manntallsdata. På denne måten kan vi gjennomføre en evaluering som vi mener kan etterkomme prinsipper for god forskning og danne grunnlag for en evalueringsrapport av høy kvalitet, gitt de rammene som ligger til grunn.

Prosjektbeskrivelsen fortsetter med en beskrivelse av hvordan evalueringen vil bli gjennomført som et integrert prosjekt bestående av fire delprosjekter, A-D. Først gis det en kort beskrivelse av datagrunnlaget, og deretter en beskrivelse av de enkelte delprosjektene (A-D). Dette for å unngå unødvendig mange gjentakelser.

Forskningsdesign og data

For å følge opp evalueringen av e-valg 2011 på den måten som er skissert i utlysningen og som skal danne grunnlag for sammenligning over tid, er det to typer data som er helt nødvendige å samle inn. For det første data om de stemmeberettigede i forsøkskommunene og for det andre data om de stemmeberettigede i landet som helhet. Data om de stemmeberettigede i forsøkskommunene vil dels bestå av en representativ spørreundersøkelse som følger opp undersøkelsen fra 2011, og dels bestå av elektroniske manntallsdata. Data om de stemmeberettigede i landet som helhet vil bli samlet inn gjennom en landsrepresentativ spørreundersøkelse som gjennomføres i regi av stortingsvalgundersøkelsen samt landsrepresentative manntallsdata. Bruken av disse dataene muliggjør sammenlignende analyser på kommunenivå og individnivå: kommuner som deltar i forsøket versus kommuner som ikke gjør det, og stemmeberettigede som har anledning til å stemme via Internett versus stemmeberettigede som ikke har det. I tillegg er det mulig å sammenligne ”nye” og ”erfarne” forsøkskommuner så vel som ”nye” og ”erfarne” internettvelgere.

Når det gjelder sammenligning over tid (2011-2013), synes vi det er naturlig kort å kommentere det utlysningen sier om å samle inn sammenlignbare data i forsøkskommunene – at dette må gjøres på alle de fire temaene for å kunne avdekke eventuelle endringer fra 2011 til 2013. Vi er innforstått med at dette er en viktig hensikt med evalueringen av internettvalg 2013 og prosjektbeskrivelsen tar høyde for dette. Men samtidig er det viktig å få frem at det i den sammenhengen er en liten, men allikevel viktig metodisk usikkerhet knyttet til det å påvise faktiske endringer som skyldes at vi ikke har tilgang til paneldata om for eksempel de stemmeberettigedes holdninger (i forsøkskommunene).

En panelundersøkelse ville ha betydd at spørreundersøkelsen i forsøkskommunene ville ha basert seg på de samme respondenter som i 2011, og ville som metode ha vært den beste for å studere

endringsprosesser over tid. Fordi det ikke var klart i 2011 at en tilsvarende evaluering skulle gjennomføres i 2013, var det heller ikke mulig å legge forholdene til rette for en panelundersøkelse. Vi er derfor i en situasjon der vi må velge en annen metode, men etter vår vurdering en tilstrekkelig god metode for å kartlegge faktiske endringer i tillit og holdninger. Ved å følge et tilnærmedesvis likt opplegg med tilfeldig trukket utvalg, vil vi i høy grad sikre et representativt utvalg som er et viktig generaliseringskriterium. I både 2011- og 2013-undersøkelsen er dette kriterium helt sentralt.

Samtidig ser vi muligheten for en panellignende forskningsdesign når det gjelder de elektroniske manntallsdataene, hvilket er helt unik i norsk valgforskning. En slik design er mulig fordi de elektroniske manntallsdataene fra 2011 og 2013 kan kobles sammen, i tillegg til at disse kan kobles til andre registerdata (Statistisk Sentralbyrå har bekreftet at dette kan gjøres). Se også nærmere beskrivelse nedenfor. På noen områder vil en slik panellignende design for manntallsdataene kunne oppveie mangelen på dette for spørreundersøkelsen. - Det gjelder særlig i analyser knyttet til valgdeltagelse.

Videre, når det gjelder sammenligning over tid, kompliseres dette også av den kjensgjerning at forsøket omfatter to nye kommuner, Larvik og Fredrikstad. Det kan bl.a. nevnes at data fra Lokaldemokratiundersøkelsen 2011 ikke inneholder et tilstrekkelig antall respondenter fra Larvik og Fredrikstad til at vi i evalueringen kan si noe om endring fra 2011 til 2013 i disse kommunene.

Bruk av data og forskningsetiske betraktninger – personvernombudet for forskning

Datamaterialet fra spørreundersøkelsen i forsøkskommunene skal i utgangspunktet stilles til rådighet for dem som ønsker å etterprøve forskernes konklusjoner. To begrensninger gjør seg likevel gjeldende. For det første personvern hensyn, og de kravene Datatilsynet ved Personvernombudet for forskning stiller. For det andre, for at forskergruppen – som har lagt ned et betydelig arbeid i å gjennomføre undersøkelsen – skal få anledning til å analysere resultatene med sikte på utarbeidelse av rapporten, er det behov for en skjermingsperiode der materialet ikke er fritt tilgjengelig for alle forskere. Andre forskere, som vi vil samarbeide med, vil imidlertid få tilgang til materialet før det frigis til allment bruk. Det gjelder forskere knyttet til stortingsvalgundersøkelsen. ISF vil i dette tilfelle melde fra om dette når prosjektet meldes inn til Personvernombudet for forskning.

Når skjermingsperioden utløper (mest sannsynlig ved prosjektslutt), overføres datamaterialet til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Slik blir materialet tilgjengelig for alle interesserte forskere, innenfor de rammene som personvern hensyn setter.

Temaer i evalueringen¹

Her følger en kort beskrivelse av hvordan evalueringen av internetvalg 2013 vil tilnærme seg de fire temaene som er nevnt i utlysningen.

A. Valgdeltagelse og andel som stemmer via Internett

I analysen av deltakelsen/bruk av stemmegivningsmetode i 2013 vil grunntrekkene i designet fra 2011-evalueringen bli beholdt (se Bergh & Christensen 2012). Det styrker sannsynligheten for å se mulige konsekvenser av forsøket over tid, gitt mulige læringseffekter blant velgerne og andre typer av tidsetterslep. Det skal her nevnes at valgdeltakelsen generelt sett er høyere ved stortingsvalg enn lokalvalg. Valgdeltakelsen i forsøkskommunene vil derfor bli høyere i 2013 enn den var i 2011, noe som kan gjøre det vanskelig å skille effekten av høyere deltakelse ved stortingsvalg fra eventuelle læringseffekter som følger av tidligere erfaringer med internetvalg. Samtidig er det interessant å se nærmere på fordelingen mellom ordinær stemmegivning (på papir) og internetstemmegivning gitt de ulike valgkontekstene. Betyr internetstemmegivning mindre for deltakelsen i høymobiliseringsvalg (stortingsvalg) sammenliknet med lavmobiliseringsvalg (lokalvalg)?

Vi vil understreke at spesielt manntallsdataene for 2011 og 2013 med kobling til relevante registerdata åpner for å studere velgernes endring av atferd fra kommunestyrevalget 2011 til stortingsvalget 2013. Stikkordet for denne delen av analysen er altså *endring*. I tillegg til tradisjonell tverrsnittsanalyse (dvs. analyse av data på kun ett tidspunkt) vil vi i analysen av manntallsdataene ta i bruk panelmodeller som favner variasjon både i tid og rom. Ved å følge de samme velgere fra 2011 til 2013 kan vi analysere overganger mellom ulike måter å delta på i valgene, og hvilke trekk ved velgerne som kan forklare forflytninger for eksempel inn og ut av hjemmesittergruppen.

Sentrale spørsmål er: I hvor stor grad bytter velgerne stemmegivningsmetode fra ett valg til det neste? Fortsetter overgangen fra tradisjonell stemmegivning (papirstemmegivning) til Internett i forsøkskommunene, eller velger mange å gå tilbake til papirstemmegivning etter å ha stemt på nettet i 2011? Den kanskje mest interessante gruppen er de som ikke stemte i 2011. Er det noe som peker i retning av at disse blir rekruttert til internetstemmegivning i 2013? Videre, hva betyr sosial bakgrunn for skifte av stemmegivningsmetode? Hva betyr endring i sosial status for deltakelse/valg av stemmegivningsmetode i 2013?

---

¹ I denne prosjektbeskrivelsen har vi valgt *ikke* å inkludere et omfattende teoretisk rammeverk basert på norsk og internasjonal litteratur. Dette skyldes at 2013-evalueringen vil bli gjennomført som en oppfølgingsstudie av 2011-evalueringen og dermed også basert på de rammeverkene som er brukt i denne. Vi viser derfor til de aktuelle delene i 2011-evalueringen samt sluttrapporten (Bergh & Christensen 2012, Bergh 2012a, Bergh 2012b, Saglie 2012, Seggaard, Baldersheim & Saglie 2012).

Designet åpner også opp for å følge spesielle velgergrupper fra 2011 til 2013. En gruppe som i så måte peker seg ut er de som var førstegangselgere i 2011. Her vil manntallsdataene blant annet gjøre det mulig å følge velgere som deltok i forsøket med nedsatt stemmerettsalder i 2011. Er deltakelsen større blant disse enn blant ordinære førstegangselgerne i 2013? Benytter de seg i større eller mindre grad av internett som stemmegivningsmetode sammenliknet med ordinære førstegangselgere?

Med hensyn til betydning av holdninger osv. for deltakelse vil vi (som i forrige rapport) basere oss på survey-data og tradisjonelle tverrsnittsanalyser. Funnene fra analysene vil selvsagt sammenliknes direkte med analysene av forsøket i 2011. Det gjelder for eksempel betydningen av datakyndighet og politiske holdninger for valg av stemmegivningsmetode.

I utlysningen etterspørres informasjon om velgernes kunnskap om forsøket i forsøkskommunene. Det er ikke enkelt å si noe om kjennskap til forsøket siden de vil få denne informasjonen i forbindelse med surveyundersøkelsen. Vi foreslår imidlertid at vi tar inn et spørsmål i spørreundersøkelsen som etterspør hvorvidt respondentene kjente til forsøket *før* de mottok vår undersøkelse.

B. Valgets tilgjengelighet

Forsøket med e-valg i 2011 hadde som delmål å «øke tilgjengeligheten for velgerne». I vår første evalueringsrapport konstateres det at internettstemmegivning introduseres i en valgkontekst der tilgjengeligheten allerede er god (se Bergh 2012b). Spørsmålet vi reiste var om tilgjengeligheten hadde økt slik at det påvirket velgernes vurderinger om de skulle delta i valget eller ikke. Analysen viste at selv om mange velgere brukte muligheten for å stemme via Internett i forsøkskommunene (cirka ¼), hadde forsøket ikke effekt på valgdeltakelsen. De som ikke deltok i valget oppga de samme grunnene for det uavhengig av om de hadde mulighet til å stemme via Internett eller ikke. Hovedkonklusjonen var at Internettstemmegivning ikke endret tilgjengeligheten på en måte som hadde betydning for velgernes tilbøyelig til å delta i valget. Samtidig viste analysene at velgere som benyttet seg av muligheten til å avgi stemme via Internett var svært positive til denne formen for stemmegivning. Slik sett økte tilgjengeligheten for velgere som faktisk deltok i valget. Bakteppe til denne delen av analysen var (som i delen om valgdeltakelse) dels internasjonal litteratur om effekten av internettstemmegivning, studier av Internettvalg i enkeltland, samt tidligere norsk forskning.

Hovedtemaet i analysen av valgets tilgjengelighet vil også denne gangen være velgernes begrunnelser for å benytte/ikke benytte internettstemmegivning og deres begrunnelser for å ikke delta i valget. Analysen vil basere seg på samme type datamateriale som i 2011 (en surveyundersøkelse i forsøkskommunene). At vi nå får to valg å analysere gjør oss bedre i stand til å fange opp betydningen av tilgjengeligheten for deltakelsen i valget. Surveyundersøkelsen skal også denne gangen benyttes for å analysere internettvelgernes begrunnelser for å stemme over Internett, hvor lett/vanskelig det var og deres holdninger til internettvalg som sådan.

KRD ønsker i evalueringen av forsøket med internettvalg 2013 noe mer informasjon om hvilke

grupper av velgere som kan tenkes å ha problemer med å komme seg til et valglokale, og som kan ha behov for tilrettelegging/hjelp i selve valglokalet. Spørsmålet som stilles er om akkurat disse velgerne opplever at internettstemmegivning gjør det enklere å stemme alene og uten hjelp av andre. Vår løsning på dette er å utvide surveyundersøkelsen i forsøkskommunene med spørsmål som nærmere kan kartlegge hvilke grupper som har spesielle utfordringer. Vi vil i denne forbindelse nevne et forbehold, nemlig at det trolig er for få funksjonshemmede i utvalget for separate analyser av denne gruppen. Forbeholdet er viktig, men ikke av stor betydning for evalueringen da vi registrer at tilgjengeligheten for grupper med nedsatt funksjonsevne ikke skal en del av evalueringen denne gangen (jf. utlysningen). KRD vil foreta separate brukertester av e-valgløsningen for akkurat denne gruppen, og åpner for at oppdragstaker kan få tilgang til resultatene fra disse brukertestene. Vi ser for oss at resultatene fra brukertestene kan supplere resultatene fra vår surveyundersøkelse.

C. Holdninger og tillit til internettstemmegivning

Vår innfallsvinkel til å følge opp 2011-evalueringens undersøkelse av velgernes holdninger og tillit til stemmegivning via Internett er at tillit er en svært viktig forutsetning for velfungerende demokratiske prosesser. Denne tilliten kan ikke bare tas for gitt – særlig ikke når det handler om nye systemer som internettvalg i Norge er et eksempel på. Konteksten som forsøket foregikk innenfor, er imidlertid at Norge er og har vært kjennetegnet ved både høy systemtillit og høy sosial tillit.

I 2013-evalueringen vil vi gjennomføre en undersøkelse som følger opp 2011-analysene av surveydata fra forsøkskommunene og landet som helhet (se Bergh 2012a). Vi vil stille identiske spørsmål for å undersøke om velgernes tillit og holdninger til teknologien spesielt, stemmegivning via Internett generelt og til valggjennomføringen har endret seg siden 2011. Samtidig vil vi supplere med nye spørsmål i spørreundersøkelsen for å forstå en eventuell forandring i velgernes holdning og tillit.

Hva kan man så forvente av endring fra 2011 til 2013? Som nevnt har systemtillit generelt (inkludert tillit til valggjennomføring) vært stabilt høy over lang tid i Norge. 2011-evalueringen viste at dette også var tilfelle i forsøkskommunene og at særlig velgerne i forsøkskommunene var positive til internettvalg. Dette gir grunn til å vente fortsatt stabilitet, hvis ikke noe uforutsett skjer. Dessuten ligger tilliten på et så høyt nivå at det er vanskelig å forestille seg at holdningene kan bli mye mer positive og at tilliten kan bli særlig høyere enn i 2011. *Derimot* er det ikke utenkelig at stemningen kan bli mindre positiv (høyt å fly, dypt å falle), dersom noe uforutsett skulle inntreffe. Sannsynligheten for at tilliten svekkes og at holdningene blir mindre positive vil naturligvis øke, dersom det for eksempel skjer en skandale ved valggjennomføringen eller i tilknytning til offentlige myndigheters nettsider/nettsystemer i forkant av valgdagen. Det er derfor i hovedsak en eventuell negativ vending vi må ha en beredskap for å fange opp og forklare.

D. Hemmelig stemmegivning

En sentral innvending mot internettvalg er at det åpner opp for utilbørlig påvirkning. Spørsmålet man

selvfølgelig kan stille seg er om velgerne har samme oppfatning som loven og mer konkret om de oppfatter fenomener som i loven kan defineres som stemmekjøp, stemmesalg og utilbørlig påvirkning som uakseptabel atferd. Det er også i den forbindelse mulig å belyse det som i 2011-evalueringen omtales som ”gråsonen” nærmere. Det gjelder for eksempel det tilfellet der en familie eller noen venner er samlet og helt frivillig avgir hver sin internettstemme i full åpenhet. Mer konkret vil vi i 2013-spørreundersøkelsen formulere noen scenarier som konkretiserer disse fenomenene og som respondenten skal besvare med helt akseptabel, delvis akseptabel, delvis uakseptabel og helt uakseptabel. På den måten kan vi få et inntrykk av hva velgerne legger i disse fenomenene, i form av hvor akseptable de oppfatter dem.

I evalueringen fra 2011 ble begrepet ”sårbare velgere” også introdusert, som en samlet betegnelse for de velgere som er mer utsatt for utilbørlig påvirkning, eller som bevisst velger å selge sin stemme (Segaard, Baldersheim & Saglie 2012). Det ble ikke gjort noen nærmere analyse av hvem dette er. I evalueringen av internettvalg 2013 ønsker departementet imidlertid dette gjort. En utfordring her er – som 2011-evalueringen konkluderte – at omfanget av denne typen aktiviteten er liten og at det kan være vanskelig å få denne gruppen i tale.

I evalueringsprosjektet 2013 velger vi å bruke et lignende metodisk opplegg som i 2011 til å kartlegge hvordan prinsippet om hemmelige valg etterleves i praksis. Når vi her skriver *lignende metodisk opplegg* betyr det at innsamlingsmetoden er den samme, den representative spørreundersøkelsen i forsøkskommunene. Vi vil imidlertid bruke dette metodiske opplegget til også å stille til dels andre spørsmål enn vi gjorde sist for å gå dypere inn i problemstillingen om hemmelig valg i praksis. Samtidig vil vi også utvide det metodiske opplegget til å inkludere spørsmål fra stortingsvalgundersøkelsen i analysene slik det er mulig å vurdere effekten av forsøket med internettvalg på utvalgte områder. Når det gjelder spørsmålet om hvem de «sårbare velgerne» er, er det vår oppfatning at det er metodisk så vel som forskningsetisk problematisk å forhåndsdefinere bestemte velgergrupper som sårbare grupper. Mer fruktbart vil det være med en åpen og i noen grad eksplorerende tilnærming ved å stille et generelt spørsmål om påvirkning. Selv om slik påvirkning i seg selv er fullt ut legitimt og nok relativt vanlig, vil det være interessant å undersøke om grad av påvirkbarhet henger sammen med stemmegivning via Internett.

Videre vil vi tilnærme oss en analyse av hvem sårbare velgere er ut fra en hypotese om at ett fellestrekk for denne gruppen, som nok ellers kan være forholdsvis heterogen, er at de er mindre politisk interesserte. Hypotesen er basert på en kontrafaktisk tilnærming, idet det kan antas at de som er særlig politisk interesserte vil ta seg bryet med å stemme igjen eller ignorere ethvert forsøk på utilbørlig påvirkning, nettopp fordi deres politiske (selv-)bevissthet er så sterk. For alle internettvelgere – også de sårbare – vil vi på samme måte som i 2011-evalueringen også undersøke om de som faktisk har stemt flere ganger har gjort dette fordi de ville sikre seg at det var deres egen stemme som ble tellende. I den forbindelse kan det også i seg selv være interessant å se nærmere på hvem det er som stemmer flere ganger.

Problemstillingen om informasjonen om sikkerhetsmekanismene i e-valgløsningen er nådd ut til de stemmeberettigede i forsøkskommunene vil vi belyse gjennom en spørsmålsformulering som legger opp til at respondenten skal ”utpeke” den tellende stemmegivningsmetoden gitt en tenkt situasjon der han/hun har stemt flere ganger (på Internett og/eller papir).

Litteratur

Bergh, Johannes & Dag Arne Christensen (2012). Valgdeltagelse og bruk av internettstemmegivning. Har hvordan velgerne stemmer betydning for om de stemmer?” i Seggaard, Baldersheim & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. [ISF Rapport 2012:3](#). Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Bergh, Johannes (2012a). ”Tillit til valggjennomføringen” i Seggaard, Baldersheim & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. [ISF Rapport 2012:3](#). Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Bergh, Johannes (2012b). ”Valgets tilgjengelighet for velgere generelt” i Seggaard, Baldersheim & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. [ISF Rapport 2012:3](#). Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) (2006). *Elektronisk stemmegivning - utfordringer og muligheter*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

Norris, Pippa (2001), *Digital Divide. Civic engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*, Cambridge: Cambridge University Press.

Saglie, Jo (2012). ”Hemmelig valg” i Seggaard, Baldersheim & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. [ISF Rapport 2012:3](#). Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Seggaard, Signe Bock & Jo Saglie (red.) (2012). «Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse». [ISF Rapport 2012:3](#). Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Seggaard, Signe Bock, Harald Baldersheim & Jo Saglie (2012). «E-valg i et demokratisk perspektiv. Sluttrapport». [ISF Rapport 2012:5](#). Oslo: Institutt for samfunnsforskning